DREPTUL LA ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI LIBERTATEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI RELIGIOS

Rodica NICHITA,
magistru, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

One of the most important human rights is the right to education, whose main elements consist of the right to be educated, to learn. The right to education is one of the most important human social rights, lays the necessary groundwork full assertion of personality and human dignity. The intellectual potential of the individual depends not only on the social ladder and promoting social status, and progress of society as a whole, the development of economic, social and cultural rights.

Educația este un proces evolutiv și complex, desfășurat pe parcursul mai multor etape și vizând o anume finalitate, finalitate care are în vedere formarea și dezvoltarea însușirilor intelectuale, morale si fizice ale copiilor și ale tineretului, ale oamenilor și ale societății.

De-a lungul secolelor, educația a fost strâns legată de religie. În Antichitate, în Orient, școlile funcționau, în general, pe lângă temple. În Occident, mănăstirile erau centre de cultură pe lângă care funcționau școli, atât pentru viitorii clerici (școala interioară), cât și pentru laici (școala exterioară). În țara noastră încă din sec. al XI-lea existau școli pentru pregătirea preoților pe lângă mănăstiri și centre episcopale, cu predare în limbile latină, greacă și slavă.

Prin educația religioasă trebuie să realizăm, de fapt, o reală cultivare a spiritului. Ea ne ajută să construim un sistem de valori spirituale, etice, estetice etc., racordate la personalitatea fiecăruia dintre noi și materializarea în comportamente integratoare în viața comunității din care facem parte și a societății în ansamblu.

Cercetările în domeniul psihologiei copilului ne arată că educația moral-religioasă este posibilă de la cea mai frageda vârstă, iar preșcolarii cu trăsăturile de voință și caracter în formare sunt receptivi la influențele exercitate asupra lor.

Educația este posibilă în toate perioadele vieții omenești, de asemenea, educația religioasă este posibilă în vârsta copilăriei deoarece însuși sufletul copilului are în interiorul său cele necesare pentru aceasta, sufletul copilului poate fi întărit ca o cetate.

Revendicarea libertății religiei este, fără îndoială, unul dintre cele mai importante elemente care au dus la depășirea concepțiilor medievale asupra lumii și dezvoltarea percepțiilor moderne asupra drepturilor fundamentale ale omului. Libertatea gândirii și religiei sunt deseori considerate, împreună cu libertatea opiniei, drept un nucleu care demonstrează că Pactul ONU despre drepturile omului este bazat pe prezumția filozofică, în temeiul căreia individul este o ființă rațională și stăpân al propriului destin. [1] Acest drept se referă la toate domeniile gândirii umane, oricare ar fi originea și scopul lor: sunt protejate, astfel, religia, filozofia, morala, politica etc. El prevede, la fel, posibilitatea pentru individ de a-și exterioriza gândirea și de a o reda în fapte prin practicarea unui cult sau a unei activități politice. [2]

Articolele 9 și 11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului reglementează modul de predare a religiei în școli. Deși articolul 9 dă posibilitate elevului de a alege religia pe care dorește să o studieze, realitatea din școli este diferită. În unele școli, pentru a nu încărca orarul și gradul de ocupare a sălilor de clasă, se optează pentru angajarea unui singur profesor de religie (care în majoritatea cazurilor predă religia ortodoxă), iar în cadrul ședințelor cu părinții acestora nu li se aduce la cunoștință faptul că pot opta pentru renunțarea la ora de religie.

Astfel, se ajunge la situații în care profesorul trebuie să predea o anumită religie unei clase mixte, în care elevii nepracticanți vor fi dezavantajați prin însăși natura obiectului de studiu. Totodată, legea interzice prozelitismul religios (articolul 11). Această normă se încalcă uneori prin modul de abordare a aspectelor din viața cotidiană de către profesorul ce ar trebui să prezinte cu detașare problematica

dezvoltării tehnologice sau a perceperii vieții sexuale (de exemplu, calificarea televizorului ca „unealtă a diavolului" sau denigrarea educației sexuale nu pot prezenta interes sau utilitate în dezvoltarea personalității elevilor).

În retrospectivă, libertatea conștiinței și convingerilor a fost reflectată și în Declarația Franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789. Potrivit Declarației, „nimeni nu urma să fie persecutat pentru convingerile sale, nici chiar pentru cele religioase, dacă prin exprimarea lor nu se încălca ordinea publică prevăzută de lege" (art. 10), și „libera circulație a gândurilor și a opiniilor este unul dintre drepturile cele mai prețioase ale omului" (art. 11). Constituția SUA (1791) a păşit pe urmele Franței și a definit libertatea religioasă în cele 10 amendamente, de altfel, numite legea drepturilor. Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, la fel ca și Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului (și Protocolul nr. 1 adițional) garantează libertatea conștiinței și a religiei și indică limitele exercitării acestora.

Dreptul părinților de a asigura educația și învățământul copiilor, conform convingerilor lor religioase și filozofice, nu este stipulat în art. 31, libertatea conștiinței din Constituția Republicii Moldova. Acest drept, indicat direct în Protocolul adițional nr. 1 la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (art. 2), precum și în art. 18, alin. (4) al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, pare să se strecoare prin intermediul art. 35, alin. (9) al Legii Supreme, care prevede că dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților. În sensul Constituției și al tratatelor internaționale cuvenite, instruirea în cauză este instruirea religioasă.

În realizarea libertății de conștiință, statul trebuie să păstreze o poziție de neutralitate față de religii, iar alin. (8) al articolului 35 al Constituției Republicii Moldova, care prevede libertatea învățământului religios, dar și principiul că învățământul de stat este laic. Astfel, statul asigură libertatea învățământului moral-religios și teologic în interiorul cultelor și asigură posibilitatea desfășurării în cadrul instituțiilor de stat a învățământului religios doar dacă acesta este facultativ, condiție obligatorie generată de necesitatea respectării credinței și dreptului părinților și tutorilor de a asigura educația copiilor minori potrivit propriilor convingeri.

Libertatea religioasă reprezintă un aspect care trebuie analizat în domeniul educației, dreptul la învățătură conținând o prerogativă recunoscută nu doar destinatarilor educației, ci și, în mod special, părinților copiilor minori încadrați în sistemul public de învățământ, și anume aceea de a le fi respectată convingerea, prin oferirea unei educații în conformitate cu această opțiune personală. De altfel, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului dovedește importanța acestei libertăți, cea mai mare parte a cauzelor înregistrate având ca obiect dreptul la învățătură vizând pretinse încălcări ale acestei prerogative recunoscute părinților. De asemenea, în cele mai multe dintre aceste cazuri s-a invocat și o încălcare a art. 9 al Convenției, care protejează libertatea de gândire, de conștiință și de religie.

În domeniul educației, încălcarea libertății religioase poate fi de două feluri: negarea dreptului persoanei la educație religioasă sau obligarea acesteia la educarea într-o anumită confesiune, contrar voinței sale. Cele două forme sunt diametral opuse, însă prezintă în egală măsură o încălcare a libertății, fiind folosite la un moment sau altul de către diverse state. Raportorul special al ONU pentru intoleranța religioasă a extras următoarele reguli privind educația religioasă: existența unui drept de a opta pentru educație religioasă în spațiul educațional, existența unei interdicții de constrângere a elevilor să urmeze o anumită educație religioasă, precum și dreptul de a obține o derogare de la obligația de a urma anumite cursuri cu conținut religios.

Sentimentul identității religioase a copilului iese în evidență, de exemplu, dacă copilul este considerat a fi parte a unei comunități religioase și dacă educația religioasă are ca scop menținerea copilului în acea comunitate. Cu toate acestea, raportorii au văzut acest drept al copilului prin lentila drepturilor părintești, nu a drepturilor copiilor. [3] De aceea, considerăm că educația religioasă pare să fie numai un drept al părinților față de stat, așa cum rezultă din interpretarea gramaticală a textelor izvoarelor juridice internaționale, mai sus citate, nu și un drept în sine al copilului.

În jurisprudență, atât fosta Comisie, cât și actuala Curte Europeană a Drepturilor Omului au fost sesizate în repetate rânduri cu privire la încălcarea art. 2 din Primul protocol adițional la Convenție, în ultima sa teză, care acordă părinților dreptul de a pretinde statului să le respecte convingerile religioase și filozofice în procesul de educare al copiilor acestora, în virtutea faptului că un astfel de drept ar constitui un atri-

but al autorității părintești. [4] În accepțiunea instanței europene, scopul acestei dispoziții urmărește, în special, asigurarea posibilității existenței unui pluralism educativ, condiție esențială pentru funcționarea unei societăți democratice, astfel cum aceasta este concepută de Convenție. [5] Fosta Comisie a decis că statele dispun de o largă marjă de apreciere în reglementarea învățământului public, dar „trebuie să se abțină de la practicarea oricărei forme de îndoctrinare ce ar putea afecta convingerile filozofice și religioase ale părinților." [6]

În susținerea celor menționate putem menționa cauzele Folgerø și alții contra Norvegiei, [7] Hasan și Eylem engin contra Turciei, [8] Johanna Appel-Irrgang și alții contra Germaniei, [9] Lautsi contra Italiei [10] demonstrează în mod expres interdependența dintre libertatea conștiinței și libertatea la învățătură.

Suntem de acord că educația trebuie să-și îndeplinească și rolul de transmițător, nu doar de informații, ci și de valori. Cu toate acestea, credem că educația, mai degrabă decât a transmite ceva, trebuie să creeze capacități, astfel încât persoanele să devină capabile să-și creeze propriile valori, raportat la o cunoaștere pluralistă.

În privința educației religioase, rolul neutru al statului poate fi atins în două modalități: fie statul reduce la un numitor comun toate doctrinele religioase, urmând a include în învățământul public doar acel trunchi comun, [11] fie se implică mai activ, oferind o informație pluralistă și echidistanță față de toate mișcările religioase recunoscute. În acest aspect, considerăm că neutralitatea și pluralismul capătă sensuri divergente. Analizând dispozițiile legale naționale, putem afirma, fără rezerve, că dreptul național respectă întocmai standardele impuse de dreptul internațional cu privire la libertatea religioasă, asigurând un drept de opțiune pentru fiecare persoană înscrisă în învățământul public.

Cu toate acestea, în ceea ce privește implementarea practică a acestui drept, în mod frecvent s-a ridicat problema unei lipse reale de opțiune în majoritatea școlilor publice. Educația religioasă pusă la dispoziție nu satisface în mod suficient cerințele aderenților altor confesiuni decât cea creștin-ortodoxă.

În ceea ce privește neutralitatea statului, afirmată în mod expres în dispozițiile Legii nr. 125 din 11.05.2006 privind cultele religioase și părțile lor componente, manifestăm rezervă că o astfel de neutralitate există în celebrele cazuri ale icoanelor din clasele școlare. Chiar dacă practica CEDO ne dovedește că, din perspectiva Convenției, marja de apreciere a statului este una foarte largă, considerăm că statul Republica Moldova poate încă realiza mai multe pentru a implementa propriile standarde impuse la nivel legislativ. Pentru factorii de decizie politică, va reprezenta o provocare găsirea unui just echilibru între respectarea dreptului comunităților, voluntar formate în jurul convingerilor religioase comune, de a-și educa propriii copii în aceste convingeri și adoptarea măsurilor necesare ca acei copii să evolueze în cetățeni capabili să funcționeze prin cooperare și comunicare cu concetățenii educați în alte convingeri. [12]

Dreptul la învățătură este unul dintre drepturile fundamentale ale societății contemporane, fiind subiect al reglementării atât în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului, cât și în cadrul Uniunii Europene și al statelor-membre. Importanța acestui drept este dată de dezvoltarea tehnologică rapidă a societății și de nevoia tot mai accentuată ca personalul oricărui tip de agent economic să poată manipula cu ușurință orice tip de utilaj destinat creșterii eficienței muncii.

Primul pas în protejarea drepturilor este făcut în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului, convenție ce impune statului o obligație de rezultat, împuternicindu-l să acționeze chiar contrar voinței părinților pentru a asigura exercitarea dreptului în cazul minorilor. Modul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a înțeles nevoia de protecție a acestui drept se manifestă printr-o definire strictă a ingerințelor ce îi pot fi aplicate, constituirea unei protecții efective a dreptului prin lărgirea obligației statului de a asigura dreptul la învățătură al minorului chiar în cazul în care părintele invocă anumite convingeri filozofice, reigioase, dar și prin protejarea elevului în cazul unei încercări de îndoctrinare sau abuz din partea statului (care are obligația de a reglementa materia ce trebuie însușită și modul în care informațiile îi vor fi prezentate elevului).

NOTE

[1] Christian Tomuschat, referit în: Manfred Nowak, U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, Kehl am Rhein, Strasbourg, Arlington, Engel, 1993, p. 310.

[2] Jean-Loup Charrier, Andrei Chiriac, Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Texte Comentarii-Jurisprudență. Ediția 2008, Lexis Nexis SA, Paris, 2008, p. 360.

[3] Sylvie Langlaude, The Right of the Child to Religious Freedom in International Law, International Studies in Human Rights, Volume 93, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2007, p. 170.

[4] Comisia EDH, 12 decembrie 1977, nr. 7911/1977, X contra Suedia.

[5] Corneliu Bîrsan, Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole, Ediția a II-a, Editura C.H. Beck, București 2010, p. 1766.

[6] *Ibidem*.

[7] Hotărârea Marii Camere din 29.6.2007, în soluționarea cererii nr. 15472/02.

[8] Hotărâre pronunțată de Cameră la data de 9.10.2007, în soluționarea cererii nr. 1448/04.

[9] Decizia Secției a V-a din 06.10.2009, în soluționarea cererii nr. 45216/07.

[10] Cauza Lautsi şi alţii contra Italiei, cererea nr. 30814/06, soluționată initial de a doua Secție, prin hotărârea de la 3 noiembrie 2009, și de Marea Cameră la 18 martie 2011.

[11] Opțiune criticată de către José De Sousa E Brito, General aspects of religion and education in the secular state, în vol. editat de Gerhard Robbers, Religion in Public Education, European Consortium for Church and State Research, Proceedings of the Conference Trier, 11 – 14 November 2010, p. 16.

[12] Charles L. Glenn, Educational Freedom in the Context of Religion, în vol. Charles L. Glenn, Jan De Groof (eds.), Balancing Freedom, Autonomy, and Accountability in Education. Volume 1, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2012, p. 80.

BIBLIOGRAFIE

1. Christian Tomuschat, referit în: Manfred Nowak, U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, Kehl am Rhein, Strasbourg, Arlington, Engel, 1993.

2. Jean-Loup Charrier, Andrei Chiriac. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Texte, comentarii, jurisprudență. Ediția 2008, Lexis Nexis SA, Paris, 2008.

3. Sylvie Langlaude, The Right of the Child to Religious Freedom in International Law, International Studies in Human Rights, volume 93, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2007.

4. Comisia EDH, 12 decembrie 1977, nr. 7911/1977, X contra Suedia.

5. Corneliu Bîrsan, Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole, Ediția a II-a, Editura C. H. Beck, București, 2010, p. 1766.

6. Hotărârea Marii Camere din 29.6.2007, în soluționarea cererii nr. 15472/02.

7. Hotărâre pronunțată de Cameră la data de 9.10.2007, în soluționarea cererii nr. 1448/04.

8. Decizia Secției a V-a din 06.10.2009, în soluționarea cererii nr. 45216/07.

9. Cauza Lautsi și alții contra Italiei, cererea nr. 30814/06, soluționată inițial de a doua Secție, prin hotărârea de la 3 noiembrie 2009, și de Marea Cameră la 18 martie 2011.

10. Opțiune criticată de către José De Sousa E Brito, General aspects of religion and education in the secular state, în vol. editat de Gerhard Robbers, Religion in Public Education, European Consortium for Church and State Research, Proceedings of the Conference Trier, 11-14 November 2010.

11. Charles L. Glenn, Educational Freedom in the Context of Religion, în vol. Charles L. Glenn, Jan De Groof (eds.), Balancing Freedom, Autonomy, and Accountability in Education. Volume 1, Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2012, p. 80.